

УДК 349.3

Анастасія Леонідівна КЛИМЕНКО,

кандидат юридичних наук, викладач

кафедри трудового та господарського права факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ТЕНДЕНЦІЯ ПОСИЛЕННЯ ЗНАЧЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗА УМОВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ВИКЛИКІВ СЬОГОДЕННЯ

У новітній світовій науково-правовій літературі соціальні права розглядаються як невід'ємний елемент міжнародних стандартів прав людини, які з одного боку, спрямовані на гарантування кожного гідних умов життя, а з другого, які визначають обов'язок держави забезпечити всім, хто цього потребує, такий мінімум соціальних можливостей та соціальної захищеності, який необхідний для підтримки гідності особи, нормального задоволення її матеріальних і духовних потреб. визначення категорії «міжнародні стандарти» торкається сучасних міжнародних документів у царині прав індивіда, які беруть свій початок з Хартії прав людини, коли міжнародного спільнотою було закладено початок нормотворчого процесу в зазначеній важливій сфері міждержавних відносин на світовому рівні.

Формування міжнародних норм, на відміну від державних, є дещо складнішим. Перш за все вони гіпотетично мають не лише уособлювати сучасні тенденції розвитку системи права кожної країни, й передбачати взагалі майбутнє і прогрес розвитку прав людини у світовій спільноті. На думку М. П. Орзіха, основні права, свободи й обов'язки встановлюються найвищим органом державної влади у виді конституційних законів, які не можуть бути вужчими за змістом, ніж міжнародно-правові стандарти цього важливого завдання. До виконання мають прагнути всі народи. Якщо взяти за основу постулат, згідно з яким кожна система права настільки є правом, наскільки вона ґрунтується на повазі до людської особистості в усіх її проявах, то розумно стверджувати, що вся історія права (поділ властей, демократія тощо) – це поступове усвідомлення і зміцнення відчуття кожним своєї власної гідності. Саме тому міжнародні стандарти завжди відображають тенденції й потреби соціального прогресу загальнолюдського статусу особи.

Міжнародні соціальні стандарти становлять собою комплекс норм, які закріплені в міжнародно-правових актах, що визначають гідні умови життєдіяльності людей і які спрямовані на забезпечення розвитку індивіда та на його соціальну захищеність. Ці соціальні

стандарти повинні бути сприйняті законодавством кожної держави шляхом підписання й ратифікації міжнародних договорів, потім мають бути розвинені і пристосовані до існуючих у цій державі умов. Однак міжнародним соціальним стандартам належить бути захищеними й забезпеченими не тільки законодавством держави, а й спеціальними її інститутами. Тому важливим гарантом реалізації соціальних прав є дієвий соціальний захист, який є функцією перш за все суспільства, а не тільки держави, забезпечення соціального становища людини, яке склалося внаслідок дії соціальних ризиків і яке відповідає умовам, органічно впливаючим з її невід'ємних і загальноновизнаних соціальних прав, тобто міжнародних соціальних стандартів.

Безперечною, зокрема, є роль держави у формуванні системи соціального захисту. Держава бере участь у міжнародних договорах, що встановлюють соціальні стандарти, повинна в максимально можливих межах наявних ресурсів, вжити заходів для забезпечення їх повної реалізації, створити ефективні системи (структурну й функціональну) такого захисту. Ця вимога впливає перш за все із зобов'язань Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права (1966 р.). Крім того, держава має гарантувати реалізацію права особи на соціальний захист шляхом її соціального забезпечення й соціального страхування. Як правило, вона встановлює мінімальні гарантії, а колективна взаємодопомога забезпечує рівень життя, що відповідає соціально-трудовому статусу людини. Індивідуальний же захист підтримує досягнутий рівень добробуту й навіть забезпечує його зростання. Методи, що використовуються у соціальному захисті відрізняються ступенем захисту, який вони гарантують населенню. Загальноекономічна закономірність такого захисту полягає в тому, що ступінь захисту є прямо пропорційним ступеню індивідуальної фінансової участі і обернено пропорційний рівню перерозподілу доходів.

Що ж становлять собою міжнародні соціальні стандарти? Складність цього питання полягає в тому, що вони не зафіксовані в якомусь одному міжнародно-правовому документі, а розкидані по численних правочинах – договорах, угодах і звичаях, оскільки в міжнародному праві не існує кодифікованих актів (кодексів), подібних до тих, які є в наявності у внутрішньому національному праві кожної держави. Цілком можливо взяти за основу концепцію, яка включила б у себе тезу, що норми міжнародного права, які містять у собі стандарти в соціальній сфері, автоматично належать до загальноновизнаних норм і принципів у силу існуючого принципу поваги до прав і свобод людини. Це відповідало б прийнятій концепції правової демократичної держави. Адже одна поява будь-якого міжнародного

документа, присвяченого правам і свободам особи в соціальній царині, вже свідчить про актуальність цього положення й міжнародного визнання необхідності конкретних змін в існуючому порядку діяльності держав, визначальним вектором яких є права людини й гарантії їх реалізації. Зокрема, треба констатувати, що відсутність одноставного трактування розглядуваного поняття призводить як в теоретичному, так і в практичному плані до нечіткості, неоднозначності, а часом і невизначеності його характеристик у конвенціях і рекомендаціях МОП. Довільне використання термінів, різні значення одних і тих же понять, брак необхідних дефініцій негативно впливають на якість міжнародно-правових документів. Усе це говорить про нагальну потребу формування єдиного підходу до розробки правової термінології та понятійного апарату при формулюванні положень конвенцій і рекомендацій Міжнародної організації праці, в тому числі з питань, що стосуються співвідношення понять «соціальний захист» та «соціальне забезпечення». З нашого погляду, таке співвідношення можна виявити більш об'єктивно, використовуючи міжнародні дослідження правового регулювання цих суспільних категорій.

Експерти МОП дотримуються позиції, що категорії «соціальний захист» і «соціальне забезпечення» інколи використовують як синоніми, якщо мають на увазі функцію або мету їх обох. Однак за змістовним наповненням ці поняття принципово різняться. Соціальний захист визначається як захист, що забезпечується суспільством для своїх членів за допомогою низки державних заходів з метою: (а) компенсувати відсутність або суттєве скорочення доходу від праці в результаті різних обставин (зокрема, хвороби, материнства, виробничої травми, безробіття, інвалідності, старості або смерті годувальника); (б) забезпечити виплати сім'ям з дітьми; (в) забезпечити медичне обслуговування. Соціальне забезпечення включає системи соціального забезпечення не тільки державні й приватні, або обов'язкові, мають аналогічні цілі, на кшталт товариств взаємодопомоги або професійних пенсійних систем. У зв'язку із цим досить цікавим постає питання про співвідношення понять «соціальний захист» і «соціальне забезпечення» на прикладі конвенцій і рекомендацій МОП. У цих правових документах не міститься конкретних визначень зазначених понять, не має пояснень до них, проте ретельний аналіз текстів документів дозволяє виявити деякі важливі суттєві і змістовні аспекти категорій «соціальний захист» і «соціальне забезпечення».

На загальноєвропейському рівні нині не лише здійснюється постійний моніторинг додержання країнами встановленого рівня соціальних стандартів, й аналізуються соціальні процеси в соціумі з точки зору їх безпечності для суспільного розвитку й недопущення загост-

рення соціальних суперечностей. До європейських соціальних стандартів рівня життя належать: показник очікуваної тривалості життя при народженні (від мінімального – 25 років до максимального – 85 років); показник грамотності дорослого населення (на рівні 100 %); середня тривалість навчання (не менше 15 років); реальний ВВП на душу населення за ПКС (від мінімального – 200 дол. США до максимального – 40 тис. дол.); сумарний коефіцієнт народжуваності (на рівні 2,14–2,15); – коефіцієнт старіння населення (не більше 7 %); розрив у рівні граничних доходів населення (не повинен перевищувати 10:1); частка населення, яке проживає за межею бідності (не більше 10 %); співвідношення мінімальної й середньої заробітної плати, що не перевищує 1:3; мінімальний рівень погодинної заробітної плати (не менше 3 дол. США); рівень безробіття (повинен не перевищувати 8–10 %); кількість правопорушень на 100 тис. населення (до 5 тис. випадків); рівень депопуляції – 50:50; число психічних патологій на 100 тис. населення (не більше 284 осіб).

Перші 4 стандарти використовуються у світовій практиці співробітниками ООН для розрахунків індексу людського розвитку країни. Цей показник у цілому інтегрує 3 складники – рівень життя, освіти й довголіття. Тому сам по собі він може вважатися соціальним стандартом. Інші (5–10-й), застосовуються для аналізу і прогнозування соціально-політичної ситуації в досліджуваній країні. Широкий спектр соціальних стандартів рівня життя, їх багатогранність зумовлюють створення універсальної системи соціальної експертизи в суспільстві. Потрібен постійний моніторинг не тільки соціальних стандартів, а й соціальних процесів. Конче необхідна суспільна експертиза соціальних стандартів, їх переосмислення з точки зору безпеки для соціуму.

Лауреат Нобелівської премії з економіки Амартія Сен назвав смертність ключовим критерієм успішності розвитку країни. Рівень смертності є віддзеркаленням здатності суспільства до трансформації наявних економічних ресурсів у найбільш важливий продукт – здоров'я нації. Простий індикатор смертності або інтегрований показник середньої очікуваної тривалості життя, який розраховують на підставі наявних даних про смертність населення різних вікових груп, часто може сказати більше про рівень і напрямки розвитку суспільства, ніж складні макроекономічні показники. За пропозицією А. Сена такий показник здоров'я, як середня очікувана тривалість життя став, складником індексу людського розвитку, який застосовує ООН для визначення стану розвитку країн та порівняння становища в них.

Що стосується України, то на сьогодні рівень її соціальних стандартів суттєво відстає від європейського. Існують серйозні невіршені

проблеми в соціальній сфері, а саме: (а) низький рівень зайнятості й масовий характер безробіття; (б) бідність; (в) незадовільний рівень пенсій; (г) посилення диференціації суспільства та ін. Відображенням проблем у реалізації соціальної політики в країні є, зокрема, депопуляція населення. Так, згідно з рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2009 р. «Про стан соціально-демографічного розвитку, охорони здоров'я і ринку праці в Україні» проявом демографічної кризи стало погіршення майже всіх демографічних показників. Унаслідок зростання депопуляції, що триває з 1991 р., чисельність українського населення за роки незалежності держави, а саме з 1994 р., має місце абсолютне скорочення чисельності її населення.

Досліджуючи соціальні стандарти, закріплені в нормативно-правових актах, фахівці ведуть мову саме про державні соціальні стандарти, навіть якщо не вживають слово «державні»: у виді стандартів виступають зобов'язання держави в тій чи іншій царині. Отже соціальні стандарти, з одного боку, становлять собою міру визнаних державою соціально-економічних потреб громадянина, а з другого – економічні можливості останньої в забезпеченні його соціальних прав.

Таким чином, у XXI ст. міжнародна спільнота вступила з міжнародним кодексом соціального захисту. Загальними зусиллями створено звід міжнародно-правових стандартів соціального забезпечення – нормативної субстанції міжнародного права в цій царині.

Одержано 07.11.2017

УДК 349.22:331.108.6

Костянтин Вікторович КОВАЛЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри трудового та господарського права факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЩОДО ПРОБЛЕМ ВІДМЕЖУВАННЯ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВІД ІНШИХ ВИДІВ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Актуальність обраного питання зумовлена тим, що нерідко адміністративний та дисциплінарний проступки мають зовнішню схожість, а тому в окремих випадках один вид юридичної відповідальності безпідставно підмінюється іншим. В зв'язку з цим росте кількість громадян, які незаконно притягуються до адміністративної та дисциплінарної відповідальності через вади відповідного законодавства та неспроможність відрізнити один вид юридичної відповідальності від іншого. Виникає питання про те, чим дисциплінарна